

LAGUTSKOTTETS BETÄNKANDE 15/2005 rd

Regeringens proposition med förslag till lag om ändring av strafflagen och vissa lagar som har samband med den

INLEDNING

Remiss

Riksdagen remitterade den 25 oktober 2005 en proposition med förslag till lag om ändring av strafflagen och vissa lagar som har samband med den (RP 169/2005 rd) till lagutskottet för beredning.

Lagmotionerna

I samband med propositionen har utskottet behandlat följande lagmotioner:

- lagmotion med förslag till lag om ändring av 8 kap. 2 § i strafflagen (LM 93/2003 rd — Päivi Räsänen /kd), som remitterats till utskottet den 22 oktober 2003 och
- lagmotion med förslag till lag om ändring av 25 kap. i strafflagen (LM 60/2004 rd — Marjukka Karttunen /saml. m.fl.), som remitterades till utskottet den 19 maj 2004.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- lagstiftningsråd Janne Kanerva, justitieministeriet
- lagstiftningssekreterare Minna-Kaisa Liuko, utrikesministeriet
- tingsdomare Helena Salo-Pankakoski, Vanda tingsrätt
- statsåklagare Jorma Äijälä, Riksåklagarämbetet
- häradståklagare Markku Uotinen, Åklagarämbetet i Åbo härad
- kriminalöverinspektör Marko Viitanen, polisinspektionen i Helsingfors härad
- advokat Antti Riihelä, Finlands Advokatförbund
- ordförande Paavo Isaksson, Kaapatut Lapset ry
- professor Pekka Koskinen
- professor Ari-Matti Nuutila.

Dessutom har skriftligt utlåtande lämnats av

- professor Raimo Lahti
- professor Veli-Pekka Viljanen.

PROPOSITIONEN OCH LAGMOTIONERNA

Regeringens proposition

Bestämmelserna om preskription i strafflagen föreslås bli ändrade så att rätten att väcka åtal för vissa sexualbrott som riktat sig mot barn inte preskriberas förrän målsäganden fyllt 28 år. Detta ska gälla sexuellt utnyttjande av barn och

grovt sexuellt utnyttjande av barn samt våldtäkt, grov våldtäkt och tvingande till samlag som riktat sig mot en person under 18 år. Rätten att väcka åtal ska fortlöpa också efter att målsäganden fyllt 28 år, om det återstår preskriptionstid på grundval av de allmänna preskriptionsbe-

stämmelserna för maximistraffet. Bestämmelserna om preskription som förhindrar utdömande av straff och om när utdömt fängelsestraff förfaller ska ändras på det sätt som den avvikande preskriptionstidpunkten förutsätter. Dessa specialbestämmelser i anknytning till sexualbrott som riktar sig mot barn ska tillämpas retroaktivt på brott som begåtts år 1999 eller senare.

Enligt stadgan för Internationella brottmålsdomstolen preskriberas inte brott som omfattas av domstolens jurisdiktion. Av denna orsak föreslås att rätten att väcka åtal inte preskriberas om det är fråga om krigföringsbrott, grovt krigföringsbrott, kränkning av mänskliga rättigheter under undantagsförhållanden eller grov kränkning av mänskliga rättigheter under undantagsförhållanden. Rätten att döma ut straff för dessa brott ska inte heller preskriberas och ett utdömt fängelsestraff på viss tid ska inte heller förfalla.

I strafflagen föreslås en straffbestämmelse om missbruk av annan persons identitetsbevis. Den som i syfte att vilseleda en enskild person för att lämna en i rättsligt hänseende betydelsefull uppgift använder någon annans identitetsbevis pass, körkort eller liknande av myndighet utfärdat intyg ska straffas med böter. Tvångsmedelslagen föreslås bli ändrad så att man i samband med missbruk av annans identitetsbevis ska kunna ta till den allmänna rätten att gripa samt kunna företa kroppsvisitation.

I strafflagen föreslås ytterligare en straffbestämmelse om bortförande av barn. Den föreslagna bestämmelsen grundar sig på den bestämmelse som gäller egenmäktigt omhändertagande av barn. Gärningsmannen gör sig skyldig till bortförande av barn om han eller hon vid egen-

mäktigt omhändertagande av barn, i strid med rätten att ta vård om barnet, för barnet till utlandet från den stat där barnet är bosatt eller inte återlämnar barnet till den staten, och rätten att ta vård om barnet vid tidpunkten för bortförandet eller kvarhållandet faktiskt utnyttjades eller skulle ha utnyttjats om inte bortförandet eller kvarhållandet hade ägt rum. Straffet ska vara böter eller fängelse i högst två år. Vid bortförande av barn ska eftergift få ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen frivilligt har återlämnat barnet, om barnets fördel det kräver eller om det finns andra särskilda skäl till det.

I strafflagen föreslås vidare vissa ändringar av teknisk art.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft vid ingången av år 2006.

Lagmotionerna

I lagmotion LM 93/2003 rd föreslås att gällande 8 kap. 2 § i strafflagen kompletteras med ett nytt 4 mom. om att rätten att väcka åtal för sexuellt utnyttjande av barn och grovt utnyttjande av barn inte ska preskriberas förrän offret har nått myndighetsålder.

I lagmotion LM 60/2004 rd föreslås att 25 kap. i strafflagen kompletteras med en ny 5 a § som innehåller rekvisitet för bortförande av barn. Enligt paragrafen ska föräldern, fosterföräldern eller vårdnadshavaren eller en person som står nära ett barn som inte fyllt 16 år dömas för bortförande av barn om denne egenmäktigt tar omhändertaget barnet och för det till utlandet eller låter bli att återlämna barnet. Straffet föreslås vara fängelse i högst två år.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmän motivering

Med hänvisning till propositionens motivering och annan utredning finner utskottet propositionen behövlig och angelägen. Utskottet tillstyrker lagförslaget, men med följande anmärkningar och ändringsförslag.

Den särskilda preskriptionstiden för sexualbrott mot barn

Regeringen föreslår att bestämmelsen i strafflagen om preskription av rätten att väcka åtal ändras så att rätten att väcka åtal för sexuellt utnyttjande och barn och grovt sexuellt utnyttjande av barn preskriberas tidigast när målsäganden fyl-

ler 28 år. Samma regel ska utsträckas till att omfatta också våldtäkt, grov våldtäkt och tvingande till samlag som riktar sig mot en person under 18 år.

Förslaget kommer sig (s. 20—21) av att just sexualbrott mot barn är av sådan typ att det kan dröja innan myndigheterna upptäcker dem. Det kan för det första bero på att gärningsmannen länge står i en dominerande ställning över offret. För det andra är brotten speciellt om de riktar sig mot mycket små barn sådana att offret inte nödvändigtvis genast uppfattar gärningarnas faktiska natur. För det tredje kan fördröjd upptäckt bero på att också om barnet uppfattar vilket slag av gärning det handlar om, kan det helt förtränga det. Då händer det att brottet yppas först många år senare. Å andra sidan är brotten av en sådan art att de också när de upptäcks lätt leder till att det tar längre än normalt att utreda saken före en eventuell rättegång.

Av de här orsakerna anser lagutskottet att reformen av preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn är viktig och tillstyrker den därför. Utskottet ser inga principiella hinder i det straffrättsliga systemet för en sådan förlängning av preskriptionstiderna, eftersom strafflagen redan nu innehåller särskilda preskriptionstider som inte är beroende av maximistrafen för brott. Modellen för beräkning av preskriptionstiden utgår i sin tur från att man vid sidan av den preskriptionstid som bygger på maximistrafet för ett brott alltid tillämpar en särskild preskriptionstid som löper ut när målsäganden fyller 28 år. Utskottet anser att modellen fungerar.

Regeringen föreslår också att 8 kap. i strafflagen kompletteras med en bestämmelse om att den nu aktuella särskilda preskriptionstiden — precis som bestämmelserna om preskription som förhindrar utdömande av straff och om när utdömt fängelsestraff förfaller — ska tillämpas om brottet har begåtts den 1 januari 1999 eller senare. Enligt motiveringen (s. 58/I) avser det retroaktiva ikraftträdandet dels att främja att det straffrättsliga ansvaret fullgörs, dels att understryka hur klandervärda de brott som faller inom den nya särskilda preskriptionstidens räckvidd är.

Straffen i strafflagen innebär ett ingrepp i den enskildes grundläggande fri- och rättigheter. Därför har man i lagen noggrant försökt ange gränserna för att tillgripa straffen. I en rättsstat begränsas tillämpningen av strafflagen av laglighetsprincipen, m.a.o. kravet på att ett straff för ett brott alltid ska grunda sig på en bestämmelse i lag. När straffrättens allmänna läror sågs över kopplades laglighetsprincipen direkt ihop med en bestämmelse om strafflagens tillämplighet i tiden. Enligt berörda 3 kap. 2 § 1 mom. i strafflagen tillämpas på ett brott den lag som gällde när brottet begicks. Enligt samma paragrafs 2 mom. ska en ny lag som stiftats efter den tidpunkt då gärningen begicks tillämpas om den leder till ett lindrigare slutresultat. I propositionen framhålls (s. 50/II och s. 58/I) att en retroaktiv tillämpning av den föreslagna nya preskriptionstiden vore ett avsteg från 3 kap. 2 § 2 mom. i strafflagen, eftersom det i vissa fall skulle leda till ett strängare slutresultat för svaranden än den preskriptionslagstiftning som gällde vid gärningstidpunkten.

Lagutskottet menar att förbudet mot retroaktiv tillämpning av strafflagen är en av grundbultarna i det straffrättsliga systemet. En så pass central princip för en rättsstat bör enligt utskottets mening inte åsidosättas med argumentet att man särskilt vill understryka hur klandervärda vissa gärningar är. Vidare anser utskottet att redan den nu aktuella nya, särskilda preskriptionstiden tillräckligt kraftigt uttrycker att sexualbrott mot barn är speciellt klandervärda. Förslaget är inte motiverat ens av praktiska skäl, eftersom utredningen och behandlingen av mycket gamla fall ofta är förknippade med stora bevis-svårigheter som kan göra att t.ex. rättegången blir en mycket tung upplevelse för offret.

De föreslagna bestämmelserna i propositionen

Propositionen kan i innehållsligt hänseende karakteriseras som en mycket mångfacetterad helhet som omfattar fyra huvudsakliga reformförslag. Det första av dem gäller den redan omtalade särskilda preskriptionstiden för vissa sexualbrott mot barn. Det andra större blocket utgörs

av bestämmelserna om preskribering av brott som omfattas av internationella brottmålsdomstolens jurisdiktion. Det tredje och fjärde blocket utgörs i sin tur av de nya rekvisiten för missbruk av annan persons identitetsbevis och bortförande av barn. Dessutom omfattar propositionen en lång rad förslag av teknisk karaktär som kommer sig av tidigare ändringar i strafflagen. De klart viktigaste av dessa är de föreslagna ändringarna i 8 kap. i strafflagen som ska träda i kraft samtidigt med det nya 8 kap. som träder i kraft i början av året.

Utskottet anser att det hade varit bättre att avskilja åtminstone de lagtekniska reformer som ska träda i kraft den 1 januari 2006 till en särskild proposition. På grund av att propositionen lämnades till riksdagen vid en mycket sen tidpunkt har behandlingen i riksdagen måst anpassas till dessa tekniska reformers ikraftträdande.

Detaljmotivering

1. Lag om ändring av strafflagen

8 kap. Om preskription

19 §. Vissa bestämmelser tillämplighet i tiden. Med de argument som lagutskottet anför i den allmänna motiveringen föreslår det att paragrafen stryks. Därför måste också ingressen ändras.

16 kap. Om brott mot myndigheter

5 a §. Missbruk av annan persons identitetsbevis. Den föreslagna paragrafen innehåller en ny kriminalisering förenad med vite. Den föreskriver att den som i syfte att vilseleda en enskild person lämnar en i rättsligt hänseende betydelsefull uppgift genom att använda en annan persons identitetsbevis, pass, körkort eller annat sådant intyg som har utfärdats av en myndighet ska dömas till böter. Vidare föreslås allmän rätt att gripa den som misstänks för ett sådant brott och att polisen får företa kroppsvisitation av den gripne.

Av propositionens motivering (s. 17) framgår att bakgrunden till förslaget är de fall av missbruk som uppdragats på vissa turistorter under semestersäsongerna. Visserligen framhålls det på

annat håll (s. 31/II) att det inte finns närmare data om hur allmänt förfarandet är. Men regeringen anser att det faktum att man använder en annans identitetsbevis eller motsvarande handling som utfärdats av en myndighet "kan anses som ett så klandervärt beteende att det är motiverat att förena det med ett straffhot".

Före 1999 föreskrev 42 kap. 5 § i strafflagen att den som för att vilseleda en enskild person använde en annan persons pass, arbetsintyg eller annat liknande intyg skulle bestraffas med böter. Men bestämmelsen upphävdes eftersom den oärlighet som paragrafen ger uttryck för i praktiken vanligen hänger samman med något annat brott. Också när så inte är fallet — till exempel när man försöker gå på restaurang utan att ha nått den åldersgräns som affärsidkaren föreskriver — ansågs det inte nödvändigt med hot om straff för sådant vilseledande (se RP 6/1997 rd).

Lagutskottet konstaterar att det föreslagna nya rekvisitet i långa stycken liknar det som upphävts genom reformen nyligen. Det handlar om att vilseleda en enskild person genom att använda en annan persons identitetsbevis, pass, körkort eller något liknande identitetsbevis. Villkoret för straffbarhet är utöver detta bara att man i så fall lämnar "en i rättsligt hänseende betydelsefull uppgift". Men villkoret begränsar inte rekvisitets räckvidd i nämndvärd grad. Det framgår nämligen av propositionens motivering att det handlar om uppgifter genom vilka gärningsmannen får till godo en tjänst, får inträde till något ställe eller får till godo någon annan prestation som han eller hon inte är berättigad till på grund av lagstiftning eller "bestämmelser som förpliktar den enskilda person som är föremål för vilseledandet". Av detta följer att det vore straffbart bland annat att försöka kringgå vilken som helst åldersgräns som en enskild näringsidkare ställt genom att använda en annans identitetsbevis. Kriminaliseringen omfattar också olika slag av lagfästa åldersgränser, t.ex. för tillträde till filmföreställningar och köp av fyrverkeripjäser. I motiveringen hänvisas explicit till en sådan åldersgräns (s. 31/I).

Lagutskottet har tidigare (se LaUU 9/2004 rd) framhållit att det för det första ska finnas en god-

tagbar grund för all strafflagstiftning. För det andra måste det gå att visa att det finns ett vägande samhälleligt behov som förutsätter att ett nytt brottsrekvisit stiftas för att man ska nå ett mål som bedöms vara godtagbart. För det tredje ska bestämmelserna om kriminalisering ha en preventiv verkan, dvs. det ska finnas motiverad anledning att anta att den nya straffbestämmelsen åtminstone i viss utsträckning har de effekter som eftersträvas. För det fjärde ska brottsrekvisitet utifrån den straffrättsliga legalitetsprincipen vara exakt och noggrant avgränsat.

Det föreslagna rekvisitet uppfylls redan enbart genom att man använder en annans identitetsbevis utan att eftersträva ekonomisk nytta med det — då det kunde bli aktuellt med bedrägeri — eller att den andra personens identitetsbevis på något sätt modifieras, då det kunde bli fråga om förfalskning. Lagutskottet anser inte att ett sådant beteende är till den grad klandervårt att man behöver reagera på det med hjälp av strafflagen. Det uppmärksammar vidare att straffbestämmelsen i praktiken bara skulle rikta sig mot minderåriga. Speciellt med hänsyn till detta menar det att förslaget också strider mot proportionalitetsprincipen, vilket dessutom understryks av att det nya rekvisitet är förknippat med en allmän rätt att gripa en person.

På det hela taget anser lagutskottet att det inte finns adekvata grunder för den föreslagna nya kriminaliseringen. Men det utesluter inte helt möjligheten att ingripa i det slag av beteende som avses i bestämmelsen också med straffrättsliga metoder, om regeringen längre fram kommer med ett noga preciserat rekvisit som det utifrån behöriga utredningar bevisligen finns ett tungt vägande samhälleligt behov av och som också i övrigt uppfyller de krav som utskottet i sin praxis brukar ställa för nya straffbestämmelser.

Av dessa orsaker föreslår lagutskottet att paragrafen stryks. Därför måste också ingressen ändras.

25 kap. Om brott mot friheten

9 a §. Åtgärdseftergift. Enligt paragrafen får eftergift i fråga om åtal eller straff ske vid bortför-

ande av barn, om gärningsmannen frivilligt återlämnat barnet, om barnets fördel kräver det eller om det finns andra särskilda skäl till det. Med de sistnämnda skälen avses enligt propositionens motivering (s. 56/I) att det "för gärningen kan finnas förståeliga och acceptabla motiv för bortförande av barn". Lagutskottet föreslår därför att bestämmelsen tydliggörs så att åtgärdseftergift får ske om en rättegång och straff kunde anses oskäligen med hänsyn till de orsaker som lett fram till gärningen.

3. Lag om ändring av 1 kap. 1 § och 5 kap. 10 § i tvångsmedelslagen

Utskottet föreslår ovan att 16 kap. 5 a § i strafflagen stryks i lagförslaget. Av detta följer att också de föreslagna ändringarna i tvångsmedelslagen i paragrafen måste förkastas.

Lagmotionerna

Lagmotion LM 93/2003 rd. Utskottet tillstyrker att preskriptionstiderna för sexualbrott mot barn preskriberas på det sätt som föreslås i bestämmelserna i propositionen. Den föreslagna bestämmelsen i lagmotionen avviker från dem och därför föreslår utskottet att lagförslaget förkastas.

Lagmotion LM 60/2004 rd. Utskottet tillstyrker att bortförande av barn kriminaliseras i den form som regeringen föreslagit. Därför föreslår utskottet att lagmotionen förkastas.

Förslag till beslut

Med stöd av det ovan anförda föreslår lagutskottet

att lagförslag 2 godkänns utan ändringar,

att lagförslag 3 förkastas,

att lagförslag 1 godkänns med ändringar (Utskottets ändringsförslag) och

att lagmotionerna LM 93/2003 rd och
LM 60/2004 rd förkastas.

Utskottets ändringsförslag

1.

Lag

om ändring av strafflagen

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 8 kap. 1 § 1 och 4 mom., 6 § 1 och 3 mom., 9 §, 10 § 1 mom., 14 § och 18 § 1 mom., 25 kap. 5 §, 34 a kap. 1 § 1 mom. 5 punkten och 5 § 1 mom. 5 punkten samt 48 a kap. 7 §,

sådana de lyder, 8 kap. 1 § 1 och 4 mom., 6 § 1 och 3 mom., 9 §, 10 § 1 mom., 14 § och 18 § 1 mom. i lag 297/2003, 25 kap. 5 § i lag 578/1995, 34 a kap. 1 § 1 mom. 5 punkten och 5 § 1 mom. 5 punkten i lag 17/2003 och 48 a kap. 7 § i lag 1067/2004, samt

fogas till 8 kap. 1 §, sådan den lyder i nämnda lag 297/2003, ett nytt 5 mom. och 6 § sådan den lyder i sistnämnda lag, ett nytt 4 mom., till 8 kap. en ny 12 a (*utesl.*) samt till 25 kap. en ny 5 a och en ny 9 a § som följer:

8 kap.

Om preskription

1, 6, 9, 10, 12 a, 14 och 18 §
(Som i RP)

19 §
(*Utesl.*)

16 kap.

Om brott mot myndigheter

5 a §
(*Utesl.*)

25 kap.

Om brott mot friheten

5 och 5 a §
(Som i RP)

9 a §

Åtgärdseftergift

Vid bortförande av barn får eftergift ske i fråga om åtal eller straff, om gärningsmannen frivilligt har återlämnat barnet, om barnets fördel kräver det *eller om rättegång och straff med hänsyn till de orsaker som lett till gärningen bör anses oskäligen*.

34 a kap.

Om terroristbrott

1 och 5 §
(Som i RP)

Förslag till beslut

LaUB 15/2005 rd — RP 169/2005 rd

48 a kap.

Om naturresursbrott

7 §
(Som i RP)

Ikraftträdandebestämmelsen
(Som i RP)

Helsingfors den 29 november 2005

I den avgörande behandlingen deltog

ordf. Tuija Brax /gröna
vordf. Susanna Rahkonen /sd
medl. Esko Ahonen /cent
Lasse Hautala /cent
Tatja Karvonen /cent
Petri Neittaanmäki /cent
Heli Paasio /sd

Jukka Roos /sd
Tero Rönni /sd
Petri Salo /saml
Pertti Salovaara /cent
Minna Sirnö /vänst
Timo Soini /saf
Marja Tiura /saml.

Sekreterare var

utskottsråd Risto Eerola.